

INICIJATIVA ZA
EKONOMSKA I
SOCIJALNA PRAVA

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

PRIRUČNIK ZA SPROVOĐENJE POSTUPAKA ISELJENJA I PRESELJENJA

Izdavač:

A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava

Za izdavača:

Nađa Marković

Autori:

Danilo Ćurčić

Marko Vasiljević

Nađa Marković

Lektura:

Milena Jakovljević

Dizajn:

Monika Lang

Štampa:

Alta Nova d.o.o. Zemun

Beograd, april 2026. godine

Sadržaj

1. Razlozi za izradu ovog priručnika	3
2. Međunarodni instrumenti ljudskih prava kojima se garantuje pravo na adekvatno stanovanje i zaštita od prinudnog iseljenja.....	5
3. Nacionalni propisi koji regulišu postupke iseljenja i preseljenja	12
4. Situacije u kojima su iseljenja dozvoljena	14
5. Obaveze državnih i ostalih relevantnih aktera u postupku iseljenja i preseljenja	20
5.1. Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera pre pokretanja postupka iseljenja i preseljenja	21
5.2. Rešenje o iseljenju	27
5.3. Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera tokom postupka iseljenja i preseljenja	29
5.4. Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera nakon postupka iseljenja i preseljenja	30
6. Pravna zaštita i primena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.....	38
7. Sažetak relevantnih slučajeva prinudnih iseljenja koji su vođeni pred Komitetom Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava	43
Maribel Viviana Lopez Alban p. Španije (2019)	44
Fátima El Ayoubi i Mohamed El Azouan Azouz p. Španije (2021).....	45
Hakima El Goumari i Ahmed Tidli p. Španije (2021).....	46

1.

Razlozi za izradu ovog priručnika

Pitanje prinudnih iseljenja jedno je od onih koje je u poslednjih dvadesetak godina u Srbiji često okupiralo pažnju stručne i opšte javnosti. Prinudna iseljenja sprovedena su uglavnom u velikim gradovima, sa obrazloženjem da neformalna naselja u kojima po pravilu stanuju najugroženiji građani i građanke¹ stoje na putu razvoja i izgradnje velikih infrastrukturnih projekata.

Od donošenja Zakona o stanovanju i održavanju zgrada došlo je do unapređenja domaćeg pravnog okvira, pa je on dobrim delom usaglašen sa odredbama Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, ali i dalje postoje brojni izazovi u pogledu dosledne primene novih zakonskih rešenja na koje ovaj priručnik pokušava da odgovori.

Priručnik za sprovođenje postupaka iseljenja i preseljenja namenjen je svima onima koji se u svom radu bave pitanjima stanovanja, a posebno onima koji su nadležni za sprovođenje postupaka iseljenja i preseljenja, za planiranje i sprovođenje stambenih politika, kao i za sprovođenje mera socijalnog uključivanja najugroženijih građana i građanki. Priručnik je, osim zaposlenima u jedinicama lokalne samouprave i drugim organima javne vlasti, namenjen i udruženjima građana, aktivistima i drugima koji se bore za zaštitu prava na adekvatno stanovanje – jednog od ključnih prava za život u dostojanstvu, koje je povezano sa ostvarivanjem niza drugih ljudskih prava – od prava na život, preko prava na zdravlje, rad, obrazovanje, učešće u javnom životu, do mnogih drugih.

---

¹ Svi pojmovi upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Nadamo se da će ovaj priručnik pomoći da se ponekad nedovoljno jasne odredbe zakona i drugih propisa svedu na jasne norme i uputstva za postupanje u postupcima iseljenja i preseljenja i da će njegova primena unaprediti zaštitu prava na adekvatno stanovanje u Srbiji. Početak primene Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kojim se po prvi put pred međunarodnim telima omogućava zaštita prava garantovanih Paktom i za građane Srbije dobar je podstrek za unapređenje postupanja upravnih i sudskih organa koji se susreću ili sprovode postupke iseljenja i preseljenja. Zbog toga je na samom kraju ovog priručnika prikazana relevantna praksa Komiteta Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava u pogledu zaštite prava na adekvatno stanovanje.

Priručnik je podeljen na osam celina. Nakon kratkog pregleda međunarodnih instrumenata ljudskih prava kojima se garantuje pravo na adekvatno stanovanje i zabranjuju prinudna iseljenja, predstavljen je prikaz domaćih propisa kojima se reguliše ova oblast, da bi se nakon toga prešlo na pitanja sprovođenja postupaka onda kada su iseljenja dozvoljena – u skladu sa Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada i sa međunarodnim standardima koji garantuju ljudska prava. Nakon toga sledi poglavlje koje detaljnije prikazuje obaveze organa javne vlasti u postupcima iseljenja i preseljenja, kao i nakon iseljenja i preseljenja, te poglavlje koje detaljnije prikazuje obaveze organa javne vlasti u pogledu pružanja besplatne pravne pomoći licima koja su pogođena postupcima iseljenja i preseljenja, kao i sažetak relevantnih slučajeva koji se odnose na zabranu prinudnih iseljenja.

2.

Međunarodni instrumenti ljudskih prava kojima se garantuje pravo na adekvatno stanovanje i zaštita od prinudnog iseljenja

Pravo na adekvatno stanovanje deo je prava na adekvatan životni standard koji je garantovan čl. 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ovim članom propisano je da države članice priznaju pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ubrajajući tu i dovoljnu hranu, odeću i smeštaj, kao i stalno poboljšanje njegovih uslova života. Države članice ovog Pakta se takođe obavezuju da će preduzeti odgovarajuće mere radi obezbeđenja ostvarenja ovog prava i u tom cilju one priznaju značaj slobodno izabrane međunarodne saradnje. Imajući u vidu opšti karakter prethodno navedene odredbe Pakta, Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava je u svojoj praksi razvio i dva Opšta komentara kojima je pojasnio značaj i prirodu obaveza država članica u pogledu poštovanja čl. 11 Pakta. Najpre je Opštim komentarom broj 4² propisan niz karakteristika koje stanovanje mora da ima kako bi se moglo smatrati adekvatnim. To podrazumeva kako pristup stambenim rešenjima za one građane koji nisu u mogućnosti da samostalno reše stambeno pitanje, tako i zaštitu od prinudnih iseljenja i nediskriminaciju u uživanju prava na adekvatno stanovanje.

---

2 Opšti komentar broj 4: Pravo na adekvatno stanovanje (čl. 11 (1) Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima), Komitet UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Najvažnije, Opštim komentarom 4 je propisan niz kriterijuma koje stambeno rešenje mora da ispuni kako bi se moglo smatrati adekvatnim. Prilikom utvrđivanja da li se neki oblik smeštaja može smatrati adekvatnim stanovanjem potrebno je uzeti u obzir sledeće kriterijume:

- **Pravna zaštita poseda ili sigurnost stanarskog statusa** podrazumeva to da bez obzira na vrstu poseda (javni ili privatni zakup, zajedničko stanovanje, privremeni smeštaj radi hitnog rešavanja stambenog pitanja, neformalna naselja i dr.) svakom treba da bude obezbeđen određen stepen sigurnosti poseda kojim se garantuje pravna zaštita od prinudnog iseljenja, uznemiravanja i drugih pretnji. To znači da bez obzira na pitanje vlasništva, da li neko nastanjuje prostor zakonito ili bez pravnog osnova, da li je objekat u kojem živi izgrađen sa ili bez potrebnih dozvola na javnoj površini ili na površini koja je u privatnoj svojini, on uživa pravo na zaštitu od prinudnog iseljenja, a naročito ako je sa prostorom u kojem živi ostvario dovoljno jaku, stvarnu i kontinuiranu povezanost da ga može smatrati domom. Sigurnost stanarskog statusa mora biti obezbeđena i licima koja su pogođena postupcima iseljenja i preseljenja onda kada im je obezbeđen alternativni smeštaj. To podrazumeva postojanje pravnog osnova za korišćenje stambenog prostora, najčešće u vidu ugovora o zakupu ili korišćenju. Ugovori ne smeju sadržati odredbe koje korisnike stana dovode u rizik od prinudnog iseljenja. Ukoliko bi, primera radi, ugovor predviđao mogućnost da zakupodavac jednostrano raskine ugovor zbog neplaćanja računa za komunalne usluge ili narušavanja javnog reda i mira od strane zakupca, takav ugovor ne bi pružao odgovarajući stepen sigurnosti stanarskog statusa. Ovo posebno zbog toga što za navedene „prestupe“ postoje sankcije predviđene drugim propisima, usled čega ih nije svrsishodno uređivati ovom vrstom ugovornog odnosa, posebno jer u sebi sadrže sankciju koja je neproporcionalna ponašanju zakupca. U praksi su slučajevi otkazivanja ugovora o korišćenju stambenih jedinica usled neplaćanja troškova stanovanja ili narušavanja kućnog reda doveli do ozbiljnih posledica po građane, a neretko su pokušaji iseljenja završavali žalbama i pokretanjem sudskih postupaka kojima su sprečavana ovakva iseljenja.

- **Raspoloživost usluga, materijala, opreme i infrastrukture** znači da svi uživaoci prava na adekvatno stanovanje treba da imaju odgovarajući pristup pijaćoj vodi, električnoj energiji, sanitarijama, higijenskoj opremi, prostoru za čuvanje hrane, prostoru za odlaganje smeća, kanalizaciji, kao i hitnim službama kao što su hitna pomoć, vatrogasci i druge službe.
- **Priuštvost ili cenovna dostupnost stanovanja** znači da troškovi pojedinaca ili domaćinstava za potrebe stanovanja treba da budu na nivou koji ne ugrožava ispunjenje i zadovoljenje ostalih osnovnih životnih potreba. U skladu sa principom priuštvosti, države ugovornice bi trebalo da uvedu subvencije za stanovanje za one koji nisu u mogućnosti sebi da obezbede odgovarajući stan i da zaštite stanare od neprimereno visokih zakupnina, kao i od podizanja zakupnine. U beogradskom naselju Zemun Polje nalazi se jedan od najvećih kompleksa socijalnog stanovanja u Srbiji. Mnogi od stanara u ovom kompleksu ostvarili su pravo na korišćenje socijalnog stana na osnovu socijalne ili stambene ugroženosti. Ipak, troškovi socijalnog stanovanja i pored subvencija za troškove komunalnih usluga koje odobrava Grad Beograd³ nisu cenovno priuštivi, naročito za korisnike novčane socijalne pomoći, kao i za domaćinstva sa nižim mesečnim prihodima. Ove kategorije zakupaca socijalnih stanova se suočavaju sa nemogućim izborom – kako da od svojih prihoda plate troškove stanovanja (neprofitni zakup, komunalne usluge, električnu energiju) i istovremeno zadovolje osnovne životne potrebe. Na ovaj način se najugroženiji korisnici socijalnih stanova dovode u rizik od prinudnih iseljenja, budući da ugovori o zakupu sadrže odredbe prema kojima Grad Beograd može jednostrano raskinuti ovaj ugovor ukoliko zakupac ne plati zakup tri meseca uza-

---

3 Videti: Interventne mere zaštite najugroženijih građana „Službeni list grada Beograda“, br. 19/95, 13/96, 22/98, 10/99, 14/99, 21/99, 9/2000, 21/2000, 14/2001, 19/2001, 26/2001, 1/2002, 11/2002, 29/2002, 2/2003, 17/2003, 33/2003, 1/2004, 12/2004, 38/2004, 15/2005, 27/2005, 27/2006, 9/2007, 39/2007, 41/2007, 42/2008, 31/2009 (pogledaj i tač. II), 1/2010, 25/2010, 39/2010, 5/2012, 41/2012, 67/2012, 33/2013, 78/2013, 27/2014, 36/2014, 41/2014, 104/2014 (tač. II nije u prečišćenom tekstu), 38/2015 (tač. II nije u prečišćenom tekstu), 85/2015 (tač. II nije u prečišćenom tekstu), 67/2016 (tač. II nije u prečišćenom tekstu), 135/2016, 108/2017, 131/2018, 131/2019, 155/2020, 125/2021, 122/2022 i 87/2023) i Odluku o utvrđivanju kategorija korisnika koji plaćaju subvencionisanu cenu komunalnih usluga („Službeni list grada Beograda“, br. 31/2013, 75/2013, 27/2014, 37/2014, 51/2014, 97/2014, 35/2015, 82/2015, 61/2016, 126/2016, 95/2017, 123/2018, 26/2019, 101/2019 (čl. 11 nije u prečišćenom tekstu), 65/2020, 40/2021, 76/2022 i 41/2023).

stopno ili četiri meseca u toku godine. Prema podacima Gradskog pravobranilaštva Grada Beograda iz 2025. godine, Grad Beograd je upravo zbog neredovnog plaćanja zakupa do sada pokrenuo ukupno 56 parničnih postupaka za iseljenje korisnika socijalnih stanova u Beogradu, dok je 17 postupaka okončano. Dodatno zabrinjavaju i podaci JKP Infostan tehnologije prema kojima je od ukupno 445 korisnika socijalnih stanova u Zemun Polju zbog dugovanja protiv njih čak 236 pokrenut izvršni postupak za prinudnu naplatu duga. Pojedini korisnici socijalnih stanova imaju višemilionska dugovanja za troškove Infostana, uključujući i zakup, od kojih neka dostižu iznose od preko 3,5 miliona dinara. Pored toga, podaci Elektro distribucije Srbije svedoče da je približno 7 odsto korisnika socijalnih stanova u ovom naselju isključeno sa mreže za snabdevanje električnom energijom, a neki od njih žive bez struje i više od 10 godina. Iz svega navedenog jasno je da se postojeći model socijalnog stanovanja u pomenutom beogradskom naselju ne može smatrati adekvatnim u smislu člana 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima jer ne ispunjava kriterijum cenovne priuštivosti.

- **Pogodni uslovi za život** podrazumevaju da adekvatan stan mora osigurati da je boravak u njemu takav da štiti od hladnoće, vlage, vrućine, kiše, vetra ili drugih pretnji po zdravlje. Na primer, nakon raseljavanja neformalnih naselja „Gazela” i „Belvil”, Grad Beograd je porodicama pogođenim prinudnim iseljenjem kao privremeni alternativni smeštaj ponudio metalne kontejnere u naseljima na periferiji grada koja su nastala isključivo za potrebe pomenutih raseljavanja. Domaćinstvo do pet članova ostvarivalo je pravo na jedan kontejner, odnosno mobilnu stambenu jedinicu, približne površine 15 m² dok je domaćinstvo sa više od pet članova ispunjavalo uslove za dodelu još jednog kontejnera iste površine. Osim toga, zbog loše toplotne izolacije, kontejnere je zimi bilo skoro nemoguće ugrejati, a ljeti još teže rashladiti. Imajući u vidu pobrojane karakteristike ponuđenog alternativnog smeštaja, uslovi za život u njemu se ni na koji način nisu mogli smatrati pogodnim.
- **Pristupačnost** podrazumeva da stanovanje, da bi bilo adekvatno, mora biti dostupno onima koji na to imaju pravo, kao i da pojedinci

i pripadnici grupa koji se nalaze u nepovoljnom društvenom položaju moraju imati pun i održiv pristup adekvatnom stanovanju. Ove grupe, u koje spadaju stari, deca, osobe sa mentalnim poteškoćama, osobe sa invaliditetom, teško bolesni, osobe u situaciji beskućništva, Romi, trebalo bi svrstati u prioritete u pogledu pristupa adekvatnom stanovanju. U skladu sa principom pristupačnosti propisi o stanovanju i politike stanovanja bi trebalo da u punoj meri uzimaju u obzir specifične potrebe za stanovanjem kada je reč o ovim grupama. Primera radi, 2009. godine Grad Beograd je raspisao konkurs za dodelu socijalnih stanova pod uslovima neprofitnog zakupa. Stanovi su prvenstveno bili namenjeni za zbrinjavanje socijalno ugroženih kategorija građana, kao i onih koji su lošijeg materijalnog statusa. Ipak, predviđenim načinom bodovanja konkurs je isključivao ili stavljao u nepovoljniji položaj pripadnike određenih društvenih grupa. Naime, na konkursu se socijalna ugroženost bodovala sa 100 bodova, dužina radnog staža sa 120, a značaj radnog mesta sa 100 bodova. Imajući u vidu to da statistički gledano Romi i osobe sa invaliditetom spadaju u teže zapošljive kategorije stanovništva, kao i da mnogi nikada nisu imali formalno zaposlenje, konkurs je efektivno doveo do njihove posredne diskriminacije. Sistem bodovanja predviđen uslovima konkursa učinio je nepristupačnim socijalno stanovanje pripadnicima pomenutih društvenih grupa, zbog čega je kasnije i poništen.

- **Lokacija** kao poseban kriterijum za adekvatno stanovanje podrazumeva da adekvatan stan mora biti smešten na mestu koje omogućava pristup radnim mestima, zdravstvenoj zaštiti, školama, obdaništima i ostaloj infrastrukturi, kao i da se ne nalazi na mestima zagađenja ili mestima koja na bilo koji način mogu ugroziti život i zdravlje stanovnika. Primera radi, raseljavanje stanovnika neformalnog naselja „Grmeč“ u beogradskoj opštini Zemun započelo je 2018. godine. Stanovnicima koji u tom naselju žive od 1999. godine, kada su zbog ratnih sukoba interno raseljeni sa Kosova, za trajno rešenje stambenih potreba ponuđena je mogućnost dodele bespovratnih sredstava za otkup seoskih domaćinstava. Iako je većina njih prvobitno pristala da se preseli u ova domaćinstva, nakon kraćeg boravka u seoskim sredinama

ovo stambeno rešenje se pokazalo kao neodrživo. Sakupljanje sekundarnih sirovina koje je bilo značajan izvor prihoda za njihove porodice u novom okruženju nije bilo moguće, a nalaženje drugih poslova koji bi mogli da im obezbede stabilne prihode za zadovoljenje osnovnih životnih potreba bez socijalnih mreža na koje su se prethodno oslanjali nije bilo izvodljivo. Putovanje u okolna mesta u potrazi za poslom i zdravstvenim uslugama predstavljalo je značajan finansijski trošak i preveliki izdatak za budžete ovih domaćinstava. Budući da su postali zavisni isključivo od socijalnih davanja koja su bila nedovoljna za zadovoljenje egzistencijalnih potreba, većina njih odlučila je da se ponovo vrati u neformalno naselje iz kojeg su se prethodno iselili.

- **Kulturna adekvatnost** podrazumeva da način na koji su stambeni objekti izgrađeni, građevinski materijal i građevinska politika moraju da omogućavaju izražavanje kulturnog identiteta i različitosti stanovanja.

Pored ovog Opšteg komentara, Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava doneo je još jedan Opšti komentar, koji se bavi isključivo pitanjima prinudnih iseljenja i posledica koje prinudna iseljenja imaju po ostvarivanje drugih ljudskih prava. Tako je Opštim komentarom broj 7⁴ propisano da se iseljenja mogu sprovoditi samo kao poslednja opcija, onda kada nijedna druga alternativa nije moguća, kao i da se onda kada se ona sprovede to mora činiti na strogo definisan način koji garantuje zaštitu prava na adekvatno stanovanje lica koja su pogođena iseljenjima.

Posebno je važno napomenuti da nijedno iseljenje ne sme da rezultira time da pojedinac ili članovi njegovog domaćinstva postanu beskućnici ili da budu ugroženi zbog kršenja drugih ljudskih prava. Ukoliko se radi o licima koja usled nedostatka sredstava za život nisu u mogućnosti da samostalno obezbede drugi smeštaj, organ javne vlasti koji sprovodi iseljenje ima obavezu da ovim licima obezbedi adekvatan alternativni

---

4 Opšti komentar broj 7: Pravo na adekvatno stanovanje – prinudno iseljavanje (čl. 11 (1) Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima), Komitet UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

smeštaj, koji onda mora da ispuni uslove iz prethodno opisanog Opšteg komentara 4. Obaveze organa koji sprovode iseljenja su podeljene na one koje su ovi organi dužni da sprovode pre, tokom i nakon postupaka iseljenja, a Zakon o stanovanju i održavanju zgrada prati ovu logiku i propisuje ove obaveze na sličan način. Zbog toga se u ovom delu Priručnika nećemo fokusirati na te konkretne obaveze jer su one razrađene u delovima koji se tiču sprovođenja postupaka iseljenja i preseljenja.

Pod okriljem Ujedinjenih nacija razvijeni su i Osnovni principi i smernice za sprovođenje iseljenja i raseljavanja zasnovanih na razvoju⁵, a praksa Komiteta Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava u pogledu sprovođenja iseljenja i zaštite prava na adekvatno stanovanje takođe je značajna smernica organima javne vlasti u sprovođenju ovih postupaka.

---

⁵ *Basic Principles and Guidelines on Development-based Evictions and Displacement*, Aneks 1 Izveštaja Specijalnog izvestioca za adekvatno stanovanje kao komponentu prava na adekvatan životni standard, UN dokument br. A/HRC/4/18.

3.

Nacionalni propisi koji regulišu postupke iseljenja i preseljenja

Domaći propisi ne prepoznaju eksplicitno pravo na adekvatno stanovanje kao jedinstveno i celovito pravo. Zato se za razumevanje toga šta se podrazumeva pod pravom na adekvatno stanovanje moraju konsultovati prethodno pomenuti međunarodni standardi koji garantuju ovo pravo. Ipak, važno je znati da krovni zakon u oblasti prava na adekvatno stanovanje, Zakon o stanovanju i održavanju zgrada,⁶ između ostalog, uređuje i postupak iseljenja i preseljenja, stambenu podršku i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje. Uprkos činjenici da se radi o krovnom zakonu, ovaj propis ipak ne definiše u potpunosti šta se podrazumeva pod adekvatnim stanovanjem, niti na bilo koji drugi način reguliše pitanje stanovanja iz aspekta koji je zasnovan na ljudskim pravima.

Od značaja za oblast stanovanja je i Zakon o planiranju i izgradnji.⁷ Ovim zakonom regulišu se uslovi i način uređenja prostora, uređivanje i korišćenje građevinskog zemljišta i izgradnja objekata, a za kontekst prava na adekvatno stanovanje i pitanja postupaka prinudnih iseljenja posebno su značajne odredbe koje se tiču inspeksijskog nadzora. Konačno, od značaja za pitanje stanovanja je i Zakon o ozaakonjenju objekata.⁸

Izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije kao posebni oblici diskriminacije propisane su segregacija i diskriminacija u oblasti stanovanja. Članom 5, stav 2 Zakona o zabrani diskriminacije propisa-

---

⁶ „Sl. glasnik RS”, br. 104/2016 i 9/2020 – dr. zakon.

⁷ „Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 81/2009 – ispr., 64/2010 – odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – odluka US, 50/2013 – odluka US, 98/2013 – odluka US, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – dr. zakon, 9/2020 i 52/2021.

⁸ „Sl. glasnik RS”, br. 96/2015, 83/2018 (čl. 25-30 nisu u prečišćenom tekstu) i 81/2020 – Odluka US RS.

no je da je segregacija: „svaki akt kojim fizičko ili pravno lice razdvaja bez objektivnog i razumnog opravdanja druga lica ili grupu lica na osnovu ličnog svojstva iz člana 2 stav 1 tačka 1 ovog zakona. Dobrovoljno odvajanje od drugih lica na osnovu ličnog svojstva ne predstavlja segregaciju”.⁹

Članom 27 istog zakona eksplicitno je propisana zabrana vršenja diskriminacije u oblasti stanovanja. Tako je zakonom propisano da: „diskriminacija u oblasti stanovanja postoji ako se na osnovu ličnog svojstva lica ili grupe lica uskraćuje ili otežava pristup programima stambene podrške, odbije ostvarivanje prava iz oblasti stanovanja, za omogućavanje pristupa programima stambene podrške traži ispunjenje uslova koji se ne postavljaju drugim licima ili grupi lica, odnosno ako se u pristupu programima stambene podrške neopravdano omogući prvenstvo drugom licu ili grupi lica”. Takođe, ovim izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije propisano je i da diskriminacija u ovoj oblasti postoji i kada pravno ili fizičko lice na osnovu stvarnog, odnosno pretpostavljenog ličnog svojstva odbije zaključenje ugovora o zakupu, odnosno korišćenju stambene jedinice.

---

9 „Sl. glasnik RS”, br. 22/2009 i 52/2021.

4.

Situacije u kojima su iseljenja dozvoljena

Kao što je već istaknuto, prinudna iseljenja su u osnovi u suprotnosti sa međunarodnim propisima i standardima koji garantuju pravo na adekvatno stanovanje, odnosno zaštitu od prinudnih iseljenja i pribegava im se kao poslednjem rešenju u situacijama kada su iscrpljene sve druge mogućnosti i alternative. I sam Zakon o stanovanju i održavanju zgrada¹⁰ u čl. 78 donekle prepoznaje tu činjenicu, pa se tako ističe da se iseljenje sprovodi kada je to neophodno i opravdano radi ostvarivanja javnog interesa, a prvenstveno radi zaštite života i zdravlja ljudi i zaštite imovine, odnosno kada je važećim planskim dokumentom predviđeno privođenje zemljišta urbanističkoj nameni za izgradnju objekata za koje se, u skladu sa zakonom kojim se uređuje eksproprijacija objekata, utvrđuje javni interes.

Pored kršenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao što su pravo na adekvatno stanovanje, hranu, vodu, zdravlje, obrazovanje i rad, sprovođenje prinudnih iseljenja može dovesti i do kršenja građanskih i političkih prava. Tako se kao posledica prinudnih iseljenja može javiti i kršenje prava na život, prava na nepovredivost doma, prava na zaštitu od torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, prava na mirno uživanje imovine, prava na slobodu kretanja i drugih. U praksi se retko dešava da iseljenje koje nije dobrovoljno ne dovodi do povreda i drugih prava, a ne samo prava na adekvatno stanovanje iz čl. 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Prinudna iseljenja neretko rezultiraju i povećanjem nejednakosti, dovode do segregacije i „getoizacije” i neizbežno pogađaju najsiromašnije, socijalno i ekonomski najugroženije i marginalizovane građane i građanke, naročito žene, decu i pripadnike ranjivih manjinskih grupa.

---

¹⁰ „Sl. glasnik RS”, br. 104/2016 i 9/2020 – dr. zakon.

Zbog svega toga, kada je to neophodno, prinudna iseljenja se moraju vršiti isključivo u izuzetnim okolnostima i to u skladu sa zakonom i u punoj saglasnosti sa relevantnim odredbama međunarodnih ugovora kojima se garantuju ljudska prava, kao i sa odredbama Ustava i domaćih propisa koji regulišu ovu oblast.

U skladu sa Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada iseljenje se sprovodi naročito u slučajevima kada se:

- radi o zemljištu koje je nepodobno za gradnju (klizišta, trajno zagađena zemljišta, močvarno tlo i sl.);
- vrši u sklopu priprema za sprovođenje investicionog projekta i ukoliko je prethodno dokazano da ne postoji alternativa za preseljenje (kada se radi o zemljištu na kojem je planirana realizacija razvojnih infrastrukturnih projekata od kojih interes ima čitava društvena zajednica, kao što su, na primer, izgradnja i rekonstrukcija puteva, mostova, pristupnih saobraćajnica i drugih objekata javne namene);
- naselje nalazi u prvom stepenu zaštite prirodnog dobra ili zoni zaštite kulturnog dobra;
- kada se naselje nalazi u zaštitnim zonama oko vojnih objekata i objekata infrastrukture posebne namene.

Kao što je već pomenuto, **nijedno iseljenje ne sme da rezultira time da pojedinac ili članovi njegovog domaćinstva postanu beskućnici ili dodatno ugroženi usled kršenja drugih ljudskih prava.** Ukoliko se radi o licima koja usled nedostatka sredstava nisu u mogućnosti da sebi samostalno obezbede drugi smeštaj, državni organ koji sprovodi iseljenje ima obavezu da ovim licima obezbedi adekvatan alternativni smeštaj.

Adekvatan alternativni smeštaj - jedno od ključnih pitanja nakon postupaka iseljenja

Značaj elementa adekvatnosti alternativnog smeštaja može da se ilustruje kroz nekoliko negativnih primera. Jedan od njih jeste slučaj dve od mnogih porodica koje su prinudno iseljene iz neformalnog naselja „Belvil” u Beogradu u aprilu 2012. godine. Veliki broj ovih porodica su činila interno raseljena lica sa Kosova koja su nakon prinudnog iseljenja preseljena u metalne kontejnere koji su postavljeni na nekoliko lokacija na periferiji Beograda. Međutim, članovi porodica o kojima se radi i koje su kasnije pokrenule i sudski postupak imali su prijavljeno prebivalište u Nišu, a u Beograd su se doselili iz ekonomskih razloga, usled većih mogućnosti za radno angažovanje i ostvarivanje prihoda od sakupljanja sekundarnih sirovina. Njima su nadležne vlasti obezbedile prevoz do Niša, smatrajući da njihovo zbrinjavanje predstavlja odgovornost grada u kom imaju registrovano prebivalište. U Nišu su ove porodice smeštene u zgradu preduzeća „Vulkan industrija gume”, koje se nalazi u okviru neformalnog romskog naselja Stočni trg. Ovaj objekat je bio neadekvatan i neuslovan kada su u njega useljeni, jer se radilo o napuštenom skladištu bez vode, struje i kanalizacije. Tri godine nakon prinudnog iseljenja, ove porodice su uz podršku Evropskog centra za prava Roma (ERRC) podnele tužbu protiv Republike Srbije, Grada Beograda i Grada Niša zbog diskriminacije i povrede prava na dom. Apelacioni sud je 2020. godine utvrdio da je došlo do povrede prava na stanovanje i diskriminacije po osnovu prebivališta, jer su tužioci i njihove porodice stavljeni u nepovoljniji položaj u odnosu na druge iseljene Rome koji su raseljeni na teritoriji Beograda i ostvarili različite vrste podrške. U presudi je dosuđena naknada štete u iznosu od po 300.000,00 dinara svakom tužiocu uz pripadajuću kamatu, pri čemu se sud pozvao na praksu Evropskog suda za ljudska prava i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao osnovu za obeštećenje.¹¹

---

11 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, GŽ 9580/18 od 14. 5. 2020. godine.

Jedan drugi slučaj raseljavanja koji pokazuje koliko teške mogu biti posledice nastale usled dodele neadekvatnog alternativnog smeštaja doveo je do pokretanja međunarodnog postupka medijacije. Naime, uz finansijsku podršku Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), Grad Beograd i konzorcijum sačinjen od kompanija Suez, Itochu i Marguerite fond, bili su angažovani na projektu izgradnje spalionice otpada i rekonstrukcije deponije u Vinči u Beogradu. Zbog realizacije ovog projekta, krajem 2018. godine, raseljeno je neformalno romsko naselje na obodu deponije u kojem je živelo 18 porodica. Jedan deo stanovnika preseljen je u socijalne stanove u Beogradu na teritorijama gradskih opština Zemun i Novi Beograd, dok je drugi deo njih neko vreme proveo bez krova nad glavom, sve do preseljenja u privremene smeštaje na teritorijama opština Vladimirci i Šabac, gde su imali prijavljeno prebivalište. Ovaj privremeni smeštaj nije u potpunosti odgovarao stvarnim stambenim potrebama višechlanih porodica. Osim domova, raseljene porodice su izgubile i jedini izvor prihoda, s obzirom na to da je na deponiji radilo preko 30 sakupljača sekundarnih sirovina iz neformalnog naselja, sa kojima je JKP „Gradska čistoća” nakon preseljenja jednostrano raskinula ugovore, čime im je uskraćen pristup deponiji.

Dodela socijalnih stanova raseljenim porodicama koje su imale prebivalište na teritoriji Grada Beograda ispostavila se kao neadekvatno rešenje, budući da postojeći model socijalnog stanovanja zbog visokih troškova stanovanja nije cenovno prihvatljiv za one koji su socijalno ugroženi. Osim što zakupci socijalnih stanova imaju obavezu da plaćaju neprofitnu zakupninu, troškovi komunalnih usluga su izuzetno visoki. Imajući u vidu činjenicu da se pretežno radi o porodicama koje su korisnici novčane socijalne pomoći ili domaćinstvima lošijeg materijalnog statusa, oni se neretko nalaze u situaciji da moraju da biraju između plaćanja neprimereno visokih troškova socijalnog stanovanja i zadovoljenja osnovnih životnih potreba. U takvoj situaciji su se našle i porodice raseljene sa oboda deponije u Vinči, koje su osim bez svojih domova ostale i bez posla koji su prethodno obavljale – sakupljanja sekundarnih sirovi-

na, a na taj način i gubitka jedinog izvora prihoda. Ove okolnosti su prouzrokovale nagomilavanje dugova za troškove stanovanja, zbog čega su protiv većine raseljenih domaćinstava sa deponije bili pokrenuti izvršni postupci za prinudnu naplatu dugova preko javnih izvršitelja. Uz to, tokom procesa raseljavanja, ovim porodicama je uništena i sva pokretna imovina, uključujući i njihova lična dokumenta. Pre sprovođenja raseljavanja Grad Beograd jeste doneo Plan preseljenja ali ga nije poštovao, a sa porodicama pogođenim preseljenjem nisu sprovedene istinske konsultacije koje podrazumevaju uzimanje u obzir i razmatranje njihovih predloga u cilju pronalaženja odgovarajućeg stambenog rešenja. Na sam dan iseljenja nije obezbeđen pristup organizacijama za zaštitu ljudskih prava, niti je porodicama pogođenim iseljenjem pružen bilo kakav vid podrške nakon preseljenja. S obzirom na to da tokom samog procesa raseljavanja Grad Beograd nije postupio u skladu sa nacionalnim i međunarodnim propisima koji garantuju pravo na adekvatno stanovanje i zaštitu od prinudnih iseljenja, niti su u ovom procesu poštovani standardi EBRD-a, udruženje A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava je u oktobru 2019. godine podnelo žalbu Nezavisnom mehanizmu za projektnu odgovornost (IPAM) Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), u kojoj je tražilo da se utvrdi da li su preduzete mere sprovedene uz poštovanje Socijalne i ekološke politike ove banke. Ovaj mehanizam ima mogućnost da uslovi nastavak finansiranja projekta dok se postupanje klijenta, u ovom slučaju Grada Beograda i konzorcijuma kompanija, ne usaglasi sa politikom EBRD-a, odnosno dok se ne postigne dogovor i nađe rešenje za ljude koji su direktno pogođeni ovim projektom.

Nakon višegodišnjeg postupka medijacije, porodicama preseljenim u socijalne stanove u Beogradu plaćeni su prethodno nagomilani dugovi za troškove zakupa, komunalnih usluga i električne energije. Kako bi se postiglo održivo rešenje u pogledu njihovog stambenog zbrinjavanja, ove porodice su sa Gradom Beogradom potpisale nove ugovore o korišćenju usluge socijalnog stanovanja u zaštićenim uslovima. Za razliku od prethodnog režima – zakupa socijalnog stana pod uslovima neprofitnog zakupa koji je prema

Zakonu o stanovanju vid stambene podrške – socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima je usluga socijalne zaštite namenjena posebno ugroženim korisnicima, čime su oni, između ostalog, izuzeti od plaćanja zakupa stana. Pored toga, Grad Beograd je kao pružalac ove usluge socijalne zaštite na sebe preuzeo deo troškova komunalnih usluga, odnosno troškove centralnog grejanja, koji su ujedno činili i najveći udeo u ukupnim troškovima komunalnih usluga. Sticanjem statusa energetski ugroženog kupca, porodicama su takođe umanjeni računi za električnu energiju, čime su ukupni troškovi socijalnog stanovanja svedeni na prihvatljiv nivo, uzimajući u obzir prihode ovih domaćinstava. Nakon prvobitno obezbeđenog privremenog smeštaja, porodicama u Šapcu su na korišćenje dodeljena seoska domaćinstva koja je grad kupio za potrebe rešavanja stambenog pitanja raseljenih domaćinstava, dok su za pet porodica u Vladimircima izgrađene kuće koje su im dodeljene na korišćenje na određeno vreme, što je u oba slučaja podrazumevalo oslobađanje od obaveze plaćanja zakupa. Ovaj primer ilustruje koliko napora i vremena je bilo potrebno kako bi se sanirale posledice raseljavanja koje nije sprovedeno u skladu sa domaćim i međunarodnim pravnim okvirom, a čije su negativne posledice mogle da budu sprečene da su nadležni organi blagovremeno preduzeli sve potrebne korake.¹²

---

12 Više detalja o samom postupku medijacije pred Nezavisnim mehanizmom za projektnu odgovornost (IPAM) Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) možete pronaći na sledećem linku: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/projects/independent-project-accountability-mechanism/case-registry/belgrade-solid-waste-ppp.html>

5.

Obaveze državnih i ostalih relevantnih aktera u postupku iseljenja i preseljenja

Nadležni državni organi koji sprovode ili su na drugi način uključeni u postupak sprovođenja iseljenja i preseljenja dužni su da se pridržavaju sledećih principa:

- **Zakovitosti** – što znači da se u odlučivanju i postupanju pridržavaju domaćih i međunarodnih propisa, odnosno ratifikovanih međunarodnih ugovora, kao i opšteprihvaćenih standarda ljudskih prava.
- **Srazmernosti** – što znači da će se na lica koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem primenjivati mere koje su za njih najpovoljnije.
- **Zaštite dostojanstva** – što znači da će se poštovati i štititi dostojanstvo lica koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem.
- **Zaštite posebno ugroženih lica** – što znači da će se prilikom sprovođenja postupka iseljenja i preseljenja posvetiti posebna pažnja zaštiti ugroženih lica, a naročito žena, dece, samohranih roditelja, porodica sa troje i više dece, lica starijih od 65 godina, osoba sa invaliditetom i drugih lica koja su prepoznata kao posebno ranjive kategorije.
- **Međusobne saradnje** – što znači da su državni organi koji učestvuju u postupku iseljenja i preseljenja dužni da međusobno sarađuju u cilju ostvarivanja ljudskih prava i zaštite interesa lica koja su pogođena ovim postupkom.

5.1.

Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera pre pokretanja postupka iseljenja i preseljenja

Ministarstvo zaduženo za poslove urbanizma, odnosno nadležni organ jedinice lokalne samouprave u okviru postupka donošenja novog, izmene i dopune važećeg ili sprovođenja postojećeg planskog dokumenta donosi *nacrt odluke o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja*.

Odlukom o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja određuju se uslovi pod kojima se vrši preseljenje lica, domaćinstava, zajednice iz nastanjenih objekata u naselju koje je predmet iseljenja.

U postupku pripreme nacrta odluke o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja nadležni državni organ to čini uz *konsultacije i saradnju sa licima koja su pogođena ovim postupkom*.

Neophodno je da konsultacije sa licima pogođenim iseljenjem i preseljenjem budu autentične i iskrene, što podrazumeva pravo ovih lica na pravovremeno dobijanje svih relevantnih informacija koje se odnose na sprovođenje postupka iseljenja i preseljenja, njihovu participaciju tokom celokupnog procesa, kao i pravo na predlaganje rešenja i alternativa u pogledu zadovoljenja njihovih stambenih potreba, a koje nadležni organi treba da razmotre sa dužnom pažnjom. Zaključci sa obavljenih konsultacija čine sastavni deo odluke o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja.

Konsultacije sa pripadnicima zajednice koja je pogođena iseljenjem i preseljenjem

Konsultacije se sprovode sa ciljem obezbeđivanja svrsishodnog učešća pripadnika zajednice koja je pogođena iseljenjem i preseljenjem u procesu donošenja odluka koje su u vezi sa ostvarivanjem svih komponenti prava na adekvatno stanovanje. Ove konsultacije treba da se zasnivaju na principima transparentnosti, participativnosti i inkluzivnosti.

Transparentnost podrazumeva dostupnost i blagovremen pristup svim relevantnim informacijama koje su od značaja za lica čije se iseljenje i preseljenje sprovodi u formi i sredstvima koja su za njih najpristupačnija, uzimajući u obzir obrazovanje ovih lica i njihovu sposobnost da se služe pisanim jezikom. Pripadnicima zajednice sve informacije treba da budu predstavljene na razumljiv način i na jeziku koji u potpunosti razumeju. Ove informacije mogu da se odnose na:

- Predloženu lokaciju za preseljenje i njenu udaljenost od trenutnog centra njihovih životnih aktivnosti. U jednoj od faza konsultativnog procesa članovima zajednice treba omogućiti i posetu lokacijama koje su predviđene za njihovo preseljenje.
- Modele stanovanja namenjene za zadovoljenje stambenih potreba, bilo da se radi o zakupu stana po uslovima neprofitnog zakupa, socijalnom stanovanju u zaštićenim uslovima, dodeli sredstava za otkup seoskih domaćinstva ili nekom drugom modelu stanovanja. Važno je da informisanje o modelima stanovanja obuhvati razgovore o cenovnoj priuštivosti i dugoročnoj održivosti predloženih modela, naročito s obzirom na specifičnost potreba pripadnika zajednice koji će biti njihovi korisnici, vrsti ugovora, kao i pravima i obavezama budućih korisnika koje proizlaze iz ugovora kojima se reguliše pravni osnov za korišćenje stambenog prostora.
- Vrstu, strukturu, veličinu i druge karakteristike stambenih objekata koji su predviđeni za zadovoljenje stambenih potreba članova domaćinstava koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem.

- Pristup osnovnim uslugama u oblasti zdravstvene i socijalne zaštite i obrazovanja (blizina doma zdravlja, zdravstvene stanice, škole, predškolske ustanove, centra za socijalni rad, narodne kuhinje i slično).
- Mogućnosti za obnavljanje prihoda kroz radno angažovanje ili zaposlenje na predloženoj lokaciji. Ovo treba da uključi razgovore o mogućnostima za nastavak obavljanja neformalnog rada, posebno ukoliko taj rad predstavlja značajan izvor prihoda za domaćinstva, ali i prilike za radno angažovanje na drugim poslovima i stvaranje uslova za pohađanje obuka za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju u skladu sa mogućnostima i potrebama pripadnika zajednice.

Participativnost podrazumeva stvarno učešće lica pogođenih iseljenjem i preseljenjem u svim fazama konsultativnog procesa koji prethodi raseljavanju. To podrazumeva učešće u razmatranju mogućnosti za unapređenje životnih uslova i ostanak na postojećoj lokaciji i učešće u predlaganju alternativa i rešenja koja će u najvećoj mogućoj meri odgovoriti na njihove stambene potrebe. Konsultativni proces se ne može svesti na puko informisanje o stambenim rešenjima o kojima se unapred odlučilo bez prethodnog razmatranja predloga i potreba pogođenih lica.

Inkluzivnost podrazumeva da u proces konsultacija treba da budu uključeni predstavnici svakog pojedinačnog domaćinstva iz zajednice koja se suočava sa iseljenjem i preseljenjem. Zbog jednake rodne zastupljenosti u konsultacijama bi trebalo da učestvuje po jedan muški i ženski član svakog domaćinstva. Ako za tim postoji potreba, u okviru konsultativnog procesa moguće je organizovati posebne razgovore samo sa ženskim članovima domaćinstva, naročito ukoliko se iz kulturoloških ili drugih razloga kreira atmosfera u kojoj ženski glas i perspektiva ne mogu da se čuju. Takođe je važno imati u vidu posebno ranjive kategorije lica i njihove specifične potrebe, kao što su osobe starije životne dobi, osobe sa invaliditetom ili teškom hroničnom bolešću, trudnice, domaćinstva u kojima ima novorođenčadi, jednoroditeljska domaćinstva sa decom, socijalno ugrožena domaćinstva, žrtve porodičnog nasilja i slično.

Za održavanje konsultacija treba odabrati javni prostor koji se nalazi u blizini lokacije na kojoj žive lica pogođena iseljenjem i preseljenjem, uzimajući u obzir njegovu pristupačnost i dostupnost. To mogu biti prostorije mesne zajednice, škole, predškolske ustanove, doma kulture, ali i prostori u objektima u naselju koji se inače koriste za okupljanje članova zajednice. Ako to mogućnosti dozvoljavaju, preporučuje se izbegavanje prostora u kojima su smeštene jedinice lokalne samouprave, kao što su prostorije opštinske ili gradske uprave, naročito imajući u vidu ulogu predstavnika lokalne samouprave u postupku iseljenja i preseljenja. Ovo je važno zbog toga što može uticati na to da se pripadnici zajednice, usled nejednakih odnosa moći u ovom procesu, osećaju nelagodno i uzdržavaju se od slobodnog iskazivanja stavova u pogledu predlaganja stambenih rešenja koja odgovaraju njihovim potrebama.

U zavisnosti od cilja koji se želi postići za sprovođenje procesa konsultacija se mogu koristiti različite tehnike. Za prikupljanje podataka o činjenicama, kao što su informacije o broju članova domaćinstva, njihovoj starosnoj i obrazovnoj strukturi, socioekonomskom statusu, prihodima, imovini, zdravstvenom stanju, posedovanju ličnih dokumenata i slično, najpogodnije je koristiti tehniku anketiranja. S druge strane, za bolje razumevanje stavova, mišljenja i potreba pripadnika zajednice najprimerenije je koristiti tehniku strukturisanih ili polustrukturisanih intervjuja i fokus grupe. Konsultacije treba da se odvijaju u atmosferi koja će podstaći izgradnju odnosa poverenja između pripadnika zajednice i drugih aktera koji učestvuju u procesu sprovođenja iseljenja i preseljenja. Izgradnja poverenja je jedan od preduslova za osnaživanje pripadnika zajednice za uzimanje aktivnog učešća u konsultativnom procesu.

Konsultacije sa „primajućom“ zajednicom

Konsultacije za primajućom zajednicom sprovode se sa ciljem da se preduprede ili ublaže tenzije između pripadnika lokalne zajednice koja je nastanjena u neposrednoj blizini lokacije namenjene za stambeno zbrinjavanje zajednice koja je pogođena iseljenjem i preseljenjem. Konsultacije sa primajućom zajednicom treba da obuhvate sledeće tematske celine:

- Informisanje o broju domaćinstava čije se doseljavanje planira, izabranoj lokaciji, broju planiranih stambenih objekata i njihovim kapacitetima, kao i svim drugim planiranim aktivnostima koje će u vezi sa tim biti preduzete u narednom periodu.
- Podizanje svesti o zabrani diskriminacije, izražavanju netrpeljivosti, govora mržnje i podsticanja na nasilje i mržnju i rad na izgradnji uzajamnog poverenja i poštovanja.
- Identifikovanje i rešavanje infrastrukturnih problema kao što su, primera radi, nedostatak saobraćajnica, nedovoljna frekventnost postojećih linija javnog prevoza, nedovoljni kapaciteti vodovodne i kanalizacione mreže, nedostatak kapaciteta lokalnih obrazovnih i zdravstvenih ustanova (škole, predškolske ustanove, domovi zdravlja, zdravstvene stanice).
- Definisanje prioriternih predloga projekata za unapređenje uslova života u lokalnoj zajednici u kojoj se nalazi lokacija i stambeni objekti namenjeni za preseljenje.

U zavisnosti od tematske celine za potrebe sprovođenja konsultacija sa pripadnicima primajuće zajednice mogu se koristiti različite tehnike koje uključuju organizovanje informativnih sastanaka, radionica, rad u fokus grupama i slično.

Za potrebe podizanja svesti lokalne primajuće zajednice o zabrani diskriminacije i njenog upoznavanja sa propisima koji regulišu ovu oblast pogodno je koristiti radioničarsku tehniku uz angažovanje predstavnika nezavisnih institucija za zaštitu ljudskih prava, kao što su Poverenik za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnik građana, ili drugih stručnih lica u ovoj oblasti. Posebno je važno obratiti pažnju na odredbe propisa koji se tiču zabrane govora mržnje, uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja kojim se vređa dostojanstvo čitave jedne grupe na osnovu njenog ličnog svojstva i stvara neprijateljsko okruženje.

Kada se proceni da su se za to stvorili uslovi, potrebno je organizovati susret članova primajuće zajednice i pripadnika zajednice koja se raseljava u novu lokalnu sredinu kako bi se započelo sa procesom

upoznavanja i izgradnje uzajamnog poverenja i poštovanja koji predstavljaju temelj budućeg zajedničkog suživota.

***

Nadležni državni organ u postupku izrade i donošenja planskog dokumenta organizuje *javni uvid i rani javni uvid u nacrt odluke o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja* u cilju upoznavanja javnosti sa planskim rešenjem, obuhvatom naselja iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje, kao i razlozima i mogućim načinima iseljenja.

Tokom trajanja javnog uvida i ranog javnog uvida, fizička i pravna lica, uključujući i lica pogođena iseljenjem i preseljenjem, mogu podneti primedbe i sugestije koje je nadležni organ dužan da evidentira, a koje mogu biti od uticaja na odluku o neophodnosti iseljenja sa planom preseljenja.

Od posebnog je značaja da lica koja žive u naselju iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje i preseljenje budu pravovremeno i na primeren način obavještena o održavanju javnog uvida i ranog javnog uvida, kao i da im se pruži odgovarajuća podrška za stvarnu participaciju u ovom procesu.

Nakon obavljenog ranog javnog uvida i javnog uvida, Vlada, odnosno jedinica lokalne samouprave donosi odluku o neophodnosti iseljenja zajedno sa aktom o donošenju planskog dokumenta.

Odluka o neophodnosti iseljenja naročito treba da sadrži:

- naziv planskog dokumenta u okviru kojeg se precizira naselje iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje i preseljenje;
- razloge iseljenja;
- grafički prikaz naselja iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje sa opisom granica i parcela;
- ukupan broj lica obuhvaćenih planom preseljenja;
- ukupan broj domaćinstava sa brojem članova koji se iseljavaju i adrese tih domaćinstava, ukoliko postoje;
- dinamiku i rokove za iseljenje.

Plan preseljenja naročito treba da sadrži:

- ukupan broj lica obuhvaćenih planom preseljenja;
- identifikacione podatke lica pogođenih preseljenjem (ime, prezime, JMBG)¹³;
- ukupan broj domaćinstava sa brojem članova koji se preseljavaju;
- mesto i način stambenog zbrinjavanja u postupku preseljenja;
- dinamiku i rokove preseljenja;

Od posebne važnosti je da sva lica koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem u razumnom roku i na adekvatan način pisanim putem budu obaveštavana o svim relevantnim informacijama koje se odnose na postupak iseljenja i preseljenja, a naročito o datumu i vremenu koji su određeni za iseljenje.

5.2. Rešenje o iseljenju

Na osnovu usvojene odluke o neophodnosti iseljenja nadležni organ jedinice lokalne samouprave donosi rešenje o iseljenju.

U postupku donošenja rešenja o iseljenju jedinica lokalne samouprave dužna je da licu koje živi u naselju iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje i preseljenje na osnovu njegovog zahteva obezbedi besplatnu pravnu pomoć.¹⁴

Protiv rešenja o iseljenju može se izjaviti žalba opštinskom, odnosno gradskom veću u roku od 15 dana od dana dostavljanja rešenja, a žalba odlaže izvršenje, što predstavlja veliku promenu u odnosu na prethodnu praksu koja je postojala pre donošenja Zakona o stanovanju i održavanju zgrada i pre regulisanja postupka iseljenja i preseljenja.

---

13 Za ovo pitanje, videti studiju slučaja: „Objavljivanje jedinstvenog matičnog broja građana i građanki koji su pogođeni postupcima iseljenja i preseljenja“, A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, Beograd, 2022, dostupno na: <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2022/07/Prelom-Studija-Slucaja-A11.pdf>

14 Videti posebno poglavlje ovog priručnika koje se odnosi na pristup besplatnoj pravnoj pomoći.

Članom 85 Zakona, kao i odredbama Opšteg komentara br. 7 Komiteta Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava, propisano je da se rešenje o iseljenju ne može sprovoditi po nepovoljnim vremenskim prilikama, nedeljom, u dane državnih i verskih praznika, noću, pre i u toku izbora, i neposredno pre početka i kraja školske godine.

Državni i drugi organi koji sprovode ili na drugi način učestvuju u postupku iseljenja dužni su da vode računa o prilikama lica koja su pogođena iseljenjem i da u dogovoru sa njima odrede način izvršenja rešenja o iseljenju koji će biti najmanje štetan po njihova prava i pravne interese.

Troškove sprovođenja izvršenja snosi jedinica lokalne samouprave. U izuzetnim situacijama, kada lice koje se iseljava i preseljava može samostalno sebi da obezbedi alternativni smeštaj, troškovi izvršenja padaju na teret tog lica.

Prava i obaveze lica koja se preseljavaju u odgovarajući smeštaj kao i način njegovog korišćenja regulišu se ugovorom koji naročito treba da sadrži:

- mesto i datum zaključenja ugovora;
- podatke o odgovarajućem smeštaju (adresa, struktura i površina smeštaja, uređaji i oprema kojima je smeštaj opremljen i druge bitne karakteristike smeštaja);
- podatke o licima koja koriste smeštaj;
- obavezu plaćanja troškova nastalih korišćenjem smeštaja, odnosno udeo učešća u plaćanju ovih troškova, ukoliko ga ima;
- odredbe o međusobnim obavezama ugovornih strana o korišćenju i održavanju alternativnog smeštaja;
- odredbe o korišćenju drugih prostorija koje su date na korišćenje zajedno sa smeštajem;
- rok u kome je preseljeno lice dužno da se iseli i smeštaj preda davaocu smeštaja u slučaju nastupanja uslova za raskid, odnosno prestanak ugovora.

Ugovor se zaključuje sa oba supružnika, odnosno oba partnera u vanbračnoj zajednici, kada je to moguće.

5.3. Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera tokom postupka iseljenja i preseljenja

Tokom trajanja postupka iseljenja i preseljenja državni i drugi organi koji učestvuju u njegovom sprovođenju dužni su da omoguće:

- Prisustvo posmatrača i predstavnika organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava.
- Prisustvo predstavnika nadležnih ministarstava i drugih državnih organa ukoliko se radi o iseljenju i preseljenju veće grupe lica.
- Da sve osobe koje sprovode prinudno iseljenje budu propisno identifikovane.
- Prisustvo javnih službi (hitne pomoći, vatrogasne službe, službe socijalne zaštite, službe za prenošenje životinja) i obezbeđivanje vode za lica koja se iseljavaju i preseljavaju.
- Identifikovanje lica koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem.
- Dokumentovanje i dokazivanje eventualnog oštećenja i uništenja imovine tokom sprovođenja iseljenja i preseljenja lica koja su njima pogođena.
- Obezbeđivanje poštene i pravične nadoknade za gubitak lične pokretne i nepokretne imovine. Naknada treba da se pruži za svaku štetu koja se može ekonomski proceniti, uključujući gubitak radnog mesta, zarade i gubitak mogućnosti zarade.
- Preuzimanje materijala od kojeg je objekat koji se ruši izgrađen od strane lica koje se iseljava i preseljava.

5.4.

Obaveze nadležnih državnih organa i drugih aktera nakon postupka iseljenja i preseljenja

Jedinica lokalne samouprave na čijoj teritoriji se sprovodi iseljenje i preseljenje i drugi subjekti koji učestvuju u ovom postupku dužni su da samostalno ili u saradnji sa drugim nadležnim organima licima koja su pogođena preseljenjem obezbede:

- **Zadovoljenje osnovnih životnih potreba**

Minimum koji nadležni organi treba da obezbede jeste zadovoljenje osnovnih životnih potreba pojedinaca i domaćinstava pogođenih iseljenjem. To podrazumeva da, bez obzira na okolnosti i bez diskriminacije, oni moraju osigurati da iseljena lica ili grupe lica, a naročito oni koji nisu u mogućnosti da se samostalno izdržavaju, imaju bezbedan i siguran pristup hrani, odnosno osnovnim životnim namirnicama i pijaćoj vodi, a najduže mesec dana nakon preseljenja.

- **Adekvatan pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti**

Adekvatan pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti podrazumeva pomoć pojedincima iz zajednice koja se raseljava prilikom regulisanja zdravstvenog osiguranja, izdavanja zdravstvene knjižice, odabira izabranog lekara, prebacivanja zdravstvenih kartona u domove zdravlja ili zdravstvene stanice u blizini lokacije na koju se vrši preseljenje. Ovo treba da obuhvati i podršku licima koja imaju specifične potrebe u pogledu pristupa odgovarajućim uslugama zdravstvene zaštite kao što su, primera radi, osobe sa invaliditetom, osobe koje imaju neko hronično oboljenje ili trudnice.

U pogledu pristupa socijalnoj zaštiti, domaćinstvima koja se nalaze u stanju socijalne potrebe i ispunjavaju zakonom propisane uslove treba na prvom mestu pružiti pomoć pri ostvarivanju prava na novčanu socijalna davanja (novčanu socijalnu pomoć, jednokratnu novčanu pomoć) i obrok u narodnoj kuhinji, a potom i ostvarivanju pristupa dru-

gim pravima i uslugama iz oblasti socijalne zaštite u skladu sa zakonom i lokalnim propisima iz oblasti socijalne zaštite.

- **Pristup izvorima prihoda, potencijalnom zaposlenju ili radnom angažovanju**

Za održivost ponuđenog modela stambenog rešenja posebno je značajno to da radno sposobnim pripadnicima zajednice bude pružena podrška u pogledu obnove izvora prihoda kroz zapošljavanje ili radno angažovanje i mogućnost da nastave sa obavljanjem neformalnog rada, naročito ukoliko je ta vrsta rada značajan i stabilan izvor prihoda za njihovo domaćinstvo. Ovo se posebno odnosi na najugroženije zajednice koje stanuju u neformalnim naseljima, kao što su Romi i Romkinje.

Pristup izvorima prihoda se može postići ponudom sezonskih poslova, poslova u javnim preduzećima, poslovima u okviru programa javnih radova i ponudom poslova u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje u skladu sa znanjima, veštinama, formalnim obrazovanjem i specifičnim individualnim potrebama i mogućnostima pripadnika zajednice. Pomoć pri zapošljavanju takođe može da uključuje ponudu poslova u okviru aktuelnih programa i projekata organizacija civilnog društva koji su namenjeni ekonomskom osnaživanju i zapošljavanju teže zapošljivih kategorija građana. Ponudom obuka i kurseva za obrazovanje odraslih koje pružaju sticanje praktičnih znanja i veština za obavljanje poslova za kojima postoji potreba na tržištu može se postići povećanje zapošljivosti i pronalazak trajnog zaposlenja i na taj način dodatno pospešiti integracija i socijalno uključivanje pripadnika zajednice u novoj sredini.

- **Pristup inkluzivnom sistemu vaspitanja i obrazovanja**

Pristup inkluzivnom sistemu vaspitanja i obrazovanja podrazumeva pomoć pri upisu dece mlađe od 14 godina u osnovnu školu i pripremni predškolski program u vaspitno-obrazovne ustanove koje se nalaze u blizini lokacije na koju se vrši preseljenje, kao i pružanje odgovarajuće pedagoške podrške deci koja dolaze iz socijalno nedovoljno stimulativnih sredina ili imaju smetnje u razvoju ili invaliditet. Takođe je potrebno da pojedincima koji su stariji od 15 godina, a nemaju završeno

osnovno obrazovanje, bude omogućeno uključivanje u programe funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih.

Kako bi pripadnici zajednice koja je pogođena iseljenjem i preseljenjem imali pristup ekonomskim i socijalnim pravima, kao što su pravo na rad, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje i stanovanje, organ javne vlasti koji sprovodi raseljavanje dužan je da ovim licima pruži odgovarajuću pomoć i podršku u dobijanju ličnih dokumenta koji su preduslov za ostvarivanje navedenih prava. Primera radi, svim pojedincima starijim od 16 godina koji ne poseduju ličnu kartu treba da bude pružena pomoć prilikom pribavljanja ovog ličnog dokumenta, dok roditeljima treba pružiti pomoć da dobiju izvode iz matične knjige rođenih za sebe i decu mlađu od 16 godina.

Važno je naglasiti da postupak preseljenja ne sme da dovede do razdvajanja članova porodice ili zajedničkog domaćinstva osim ukoliko to nije učinjeno na njihov zahtev.

U pogledu *prostornih uslova* Zakon o stanovanju i održavanju zgrada propisuje da adekvatan alternativni smeštaj, odnosno stambeni prostor koji se obezbeđuje licima koja su pogođena iseljenjem i preseljenjem mora biti odgovarajuće opremljenosti, strukture i neto korisne stambene površine.

U zavisnosti od broja članova porodičnog domaćinstva, odgovarajućim stanom se smatra:

- Za jednočlano domaćinstvo garsonjera ili jednosoban stan, neto korisne stambene površine od 22 m² do 30 m².
- Za dvočlano domaćinstvo jednosoban, jednoiposoban ili dvosoban stan, neto korisne stambene površine od 30 m² do 48 m².
- Za tročlano domaćinstvo jednoiposoban, dvosoban ili dvoiposoban stan, neto korisne stambene površine od 40 m² do 56 m².
- Za četvoročlano domaćinstvo dvosoban, dvoiposoban ili trosoban stan, neto korisne stambene površine od 50 m² do 64 m².

- Za petočlano domaćinstvo dvoiposoban, trosoban ili troiposoban stan, neto korisne stambene površine od 56 m² do 77 m².
- Za šestočlano i veće domaćinstvo trosoban, troiposoban ili četvorosoban stan, neto korisne stambene površine od 64 m² do 86 m².

Ovde je posebno značajno napomenuti to da se u korisnu stambenu površinu računa samo neto površina stana, pa je prilikom projektovanja i izgradnje odgovarajućeg smeštaja, u slučajevima u kojima je to potrebno, neophodno predvideti ovo u projektnoj dokumentaciji. U praksi je bilo slučajeva da jedna lokalna samouprava projektuje i izgradi stambene jedinice manje od navedene površine, što je naknadno dovelo do produžetka trajanja projekta i potrebe da se dogradi dodatni stambeni prostor za lica koja su iseljena iz neformalnih naselja i ispunjavala su uslove za dobijanje alternativnog smeštaja.

„Vijadukt” – novčana kompenzacija umesto sprovođenja postupka iseljenja i preseljenja i obezbeđivanja adekvatnog alternativnog smeštaja

Prinudno iseljenje neformalnog naselja „Vijadukt” u Beogradu je jedan u nizu slučajeva u kojem nisu primenjene odredbe domaćih i međunarodnih propisa i standarda ljudskih prava koji garantuju pravo na adekvatno stanovanje, a prema kojima nijedna osoba niti porodica ne mogu biti iseljeni iz svog doma ukoliko im se prethodno ne obezbedi adekvatan alternativan smeštaj.

Kao što je prethodno pomenuto, jedinica lokalne samouprave ima zakonsku obavezu da pre raseljavanja donese plan preseljenja, sprovede postupak konsultacija sa zajednicom i da usvoji odluku o neophodnosti preseljenja, nakon čega može pristupiti donošenju pojedinačnih rešenja o iseljenju, na koja stanovnici imaju pravo žalbe. U ovom slučaju se radilo o neformalnom naselju na teritoriji gradske opštine Rakovica, gde je u objektima nekadašnjeg preduzeća „Vijadukt” do kraja 2020. godine stanovalo preko sedamdeset

porodica, pretežno Roma i Romkinja, bivših zaposlenih ove kompanije i interno raseljenih lica, koji su dogradili napuštene radničke barake i adaptirali ih u stambene objekte, odnosno svoje domove. Oko dve trećine ovih domaćinstava je živelo od novčane socijalne pomoći, dok je ostatak stanovnika ostvarivao prihode uglavnom neformalnim radom.

Sredinom jula 2020. godine, stanovnici ovog naselja su obavestili udruženje A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava da su im predsednik Gradske opštine Rakovica i rukovodilac Odeljenja za imovinske i pravne poslove usmenim putem naložili da se isele u roku od 14 dana, pod pretnjom rušenja njihovih domova, zbog toga što se objekti nalaze na lokaciji namenjenoj za izgradnju obilaznice oko Beograda. Pomenuto udruženje je ovim povodom podsetilo nadležne organe javne vlasti na njihove obaveze zasnovane na zakonu i ratifikovanim međunarodnim ugovorima.

U postupak se uključio i Zaštitnik građana, što je imalo za rezultat isključivo finansijsku kompenzaciju, u iznosu od 19.000 evra svakoj porodici. Pod pritiskom najavljenog iseljenja, stanovnici naselja su prihvatili jedinu opciju koja im se nudila i izjasnili se da će se sami iseliti u roku od sedam dana od uplate navedenog iznosa. Prilikom potpisivanja izjava da su primili obećan iznos, oni su istovremeno potpisali i to da se odriču prava na žalbu ili korišćenje bilo kog drugog pravnog sredstva u vezi sa postupkom iseljenja, što je, imajući u vidu ograničenje u slobodi volje da zaključe ove ugovore – pravno ništavo. Obećana kompenzacija je isplaćena pred kraj 2020. godine, bageri su ušli u naselje već prvog radnog dana nove godine, dok su u narednih nekoliko dana sve porodice iseljene, a objekti u kojima su stanovale porušeni.

U ovom slučaju, ne samo da su izostali obavezni prethodni koraci nadležnih vlasti, već i na dan iseljenja na lokaciji nije bio prisutan niko od posmatrača i predstavnika organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, nije bilo obezbeđeno prisustvo nadležnih javnih službi, kao ni dokumentovanje i dokazivanje mogućih šteta i gu-

bitaka na imovini do kojih dolazi prilikom sprovođenja postupka, a kako propisuje čl. 86 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada. Uprkos ponovnom obraćanju nadležnim institucijama zbog ovog slučaja, do danas, niko nije odgovarao za kršenja prava stanovnika naselja „Vijadukt“, niti je poznato da je njima pružena podrška nakon preseljenja i mogućnost da ostvare druga svoja prava.

Kao što je već prethodno istaknuto, u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava koji garantuju pravo na adekvatno stanovanje i domaćim propisima koji regulišu ovu oblast, da bi se neko stambeno rešenje moglo smatrati odgovarajućim, ono mora da zadovolji kriterijum cenovne priuštivosti ili dostupnosti. Ovo je takođe prepoznato u Zakonu o stanovanju i održavanju zgrada koji u članu 79 stav 3 tačka 2 predviđa da odgovarajući smeštaj za preseljenje treba da zadovolji kriterijum cenovne dostupnosti stanovanja, u smislu smanjenja učešća u troškovima stanovanja u zavisnosti od visine primanja domaćinstva, u skladu sa odredbama ovog zakona o stambenoj podršci, licima koja ne mogu da plaćaju troškove stanovanja. Do kakvih posledica može da dovede nepriuštivo stanovanje možda najbolje ilustruju primeri socijalnog stanovanja u zaštićenim uslovima u Požarevcu, kao i pokušaj prinudnog iseljenja A. A. iz socijalnog stana u Beogradu.

Socijalni stanovi u Uzun Mirkovoj ulici u Požarevcu

U socijalnim stanovima u Uzun Mirkovoj ulici u Požarevcu stanuje 19 porodica interno raseljenih sa Kosova. U stanove su se uselili 2010. godine, nakon više od deset godina života u kolektivnom centru u Požarevcu. Većina stanovnika ovog naselja nema zaposlenje i korisnici su novčane socijalne pomoći. Usled siromaštva u kojem žive oni nisu u mogućnosti da plaćaju troškove komunalnih usluga, a zbog dugovanja 18 domaćinstava u naselju nema regularan pristup pijaćoj vodi, dok je njih 11 isključeno sa elektrodistributivne mreže. Stanovnici naselja su se više puta obraćali nadležnim gradskim službama sa inicijativom za rešavanje pitanja pristupa vodi i

struji, a Zaštitnik građana uputio je i preporuke gradskim vlastima da osiguraju pristup pijaćoj vodi i električnoj energiji stanovnicima naselja, posebno uzimajući u obzir pandemiju koronavirusa. Uprkos tome, Grad Požarevac do danas nije odgovorio na inicijativu stanovnika naselja, niti je postupio po preporukama Zaštitnika građana, zbog čega je prvobitno adekvatno stanovanje postalo neadekvatno i neuslovno za život, što utiče i na ostvarivanje drugih ljudskih prava, a ne samo prava na adekvatno stanovanje.

Pokušaj prinudnog iseljenja iz socijalnog stana u naselju Kamendin - posledice nepriuštivog stanovanja

Do kakvih posledica može da dovede nepriuštivost socijalnog stanovanja može se videti i na primeru A. A., jednog od stanovnika naselja Kamendin u Beogradu. A. A. je bio socijalno ugroženo lice sa utvrđenim invaliditetom od 100%, usled čega je bio korisnik uvećanog dodatka za tuđu negu i pomoć. Na osnovu socijalne ugroženosti, on je sa porodicom 2008. godine ostvario pravo na zakup socijalnog stana u beogradskom naselju Kamendin. Mesečna primanja A. A. od različitih socijalnih davanja iznosila su ukupno oko 26.000 dinara, dok su samo njegovi troškovi za „Infostan”, koji uključuju troškove zakupa, iznosili oko 19.000 dinara. To znači da nakon plaćanja svih troškova stanovanja on ne bi mogao sebi da obezbedi zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Iz navedenih razloga, A. A. nije bio u mogućnosti da redovno izmiruje ugovorom preuzete obaveze, što dovodi do nastanka dugovanja. U oktobru 2012. godine, zbog neredovnog plaćanja zakupnine Komisija za stambena pitanja gradonačelnika Beograda donosi odluku kojom se raskida ugovor o zakupu stana sa A. A. i nalaže mu se da se zajedno sa članovima domaćinstva iseli iz stana u roku od 30 dana. Nakon čitavog niza pokrenutih upravnih i sudskih postupaka koji su trajali godinama i korišćenja svih raspoloživih pravnih sredstava, u martu 2021. godine donet je zaključak o izvršenju kojim se A. A. i članovima njegovog porodičnog domaćinstva nalaže iseljenje.

Imajući u vidu to da nadležne gradske vlasti porodici nisu ponudile alternativni smeštaj, kao i činjenicu da bi prinudno iseljenje osobe koja je u izuzetno ranjivom položaju moglo da ima nesaagledive posledice u jeku pandemije virusa kovid 19, udruženje A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava je podnelo zahtev za izricanje privremene mere Evropskom sudu za ljudska prava i zatražilo obustavu iseljenja. Sud je prepoznao opasnost od povrede prava na život iz člana 2 i povrede prava na zaštitu od nečovečnog i ponižavajućeg postupanja iz člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i usvojio zahtev za izricanje privremene mere, čime je iseljenje sprečeno. Prvobitno izrečena privremena mera je kasnije jednom produžena, da bi na kraju bila produžena na neodređeno, dok Republika Srbija ne pruži garancije da neće sprovesti prinudno iseljenje, odnosno dok se A. A. i njegovoj porodici ne obezbedi adekvatan alternativni smeštaj. Nakon toga su A. A. i njegov sin odbili jedinu opciju koju im je Grad Beograd predložio – privremeni smeštaj u Prihvatalištu za odrasla i stara lica, a uz podršku udruženja A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, podneta je predstavka protiv Republike Srbije Evropskom sudu za ljudska prava, čime je započet postupak koji je nakon smrti A. A. nastavio njegov sin, jedini stanar socijalnog stana iz kog je naloženo iseljenje. Postupak je vođen zbog povreda čl. 13 u vezi sa čl. 8 Konvencije, kao i povrede čl. 3, 6 i 8 Konvencije. Nakon sprovedenog postupka, Evropski sud za ljudska prava je odlučio da odbaci ovu predstavku jer je smatrao da u ovom slučaju nisu iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstva.¹⁵

---

15 Za više detalja videti: Savić protiv Srbije, predstavka br. 11789/21, Evropski sud za ljudska prava, Odluka, 9. maj 2023. godine.

6.

Pravna zaštita i primena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći

Postupak iseljenja i preseljenja se odvija kroz upravni postupak, čije su opšte odredbe regulisane Zakonom o opštem upravnom postupku¹⁶. Ova procedura se vodi pred nadležnim organima uprave, odnosno organima jedinice lokalne samouprave, koji pokreću postupak u slučajevima kada nađu osnovanim da neko lice ili porodica treba da budu iseljeni iz objekta u kom stanuju. U prethodnim poglavljima prikazan je čitav niz koraka koji prethode samom iseljenju, poput donošenja plana preseljenja, konsultacija sa pojedincima pogođenim iseljenjem, obezbeđivanja alternativnog smeštaja i drugih obaveza koje su već navedene i zavise od konkretne situacije, a propisane su u čl. 78-87 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada.

Osim navedenog nacionalnog i međunarodnog okvira koji se bavi pitanjem (prinudnih) iseljenja, ovo pitanje je predmet i Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći¹⁷.

U najširem smislu, besplatna pravna pomoć se odnosi na pružanje pravnih saveta, sastavljanje podnesaka, zastupanje i odbranu lica koja zbog svog materijalnog statusa nisu u stanju da sebi obezbede neki drugačiji vid pravne podrške. U tu svrhu se u jedinicama lokalne samouprave osnivaju službe besplatne pravne pomoći, kojima mogu da pristupe pojedinci koji za to ispunjavaju propisane uslove i ukoliko ispune potreban formular. U čl. 4 ovog zakona se navodi krug lica kojima se može pružiti besplatna pravna pomoć i pod kojim kriterijumima. Međutim, van tih navedenih uslova, isti član propisuje i to da se državljaninu Srbije, licu bez državljanstva, stranom državljaninu sa stalnim

---

¹⁶ „Sl. glasnik RS”, br. 18/2016, 95/2018 – autentično tumačenje i 2/2023 – odluka US.

¹⁷ „Sl. glasnik RS”, br. 87/2018.

nastanjenjem u Republici Srbiji, kao i drugom licu koje ima pravo na besplatnu pravnu pomoć prema drugom zakonu ili potvrđenom međunarodnom ugovoru, besplatna pravna pomoć može pružiti i ako je reč o posebno ugroženim kategorijama, koje su pobrojane u nastavku, a u koje se, između ostalih, pod tač. 13 ubraja i lice koje je pogođeno postupkom prinudnog iseljenja i preseljenja u skladu sa zakonom kojim se uređuje stanovanje.

Ovo znači da, i pored neispunjavanja osnovnih materijalnih uslova u smislu ostvarivanja prava na novčanu socijalnu pomoć ili dečji dodatak, lica koja su pogođena postupkom iseljenja mogu da se obrate službi besplatne pravne pomoći i ostvare ovo pravo. Iako se dosadašnja primena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći uglavnom nije pokazala kao efikasna, najčešće usled nedostatka kapaciteta u službama za pružanje besplatne pravne pomoći u okviru jedinica lokalnih samouprava, važno je napomenuti da ova opcija zakonski postoji i da to jeste pravni put koji mogu da iskoriste lica koja su pogođena iseljenjem. Pitanjem besplatne pravne pomoći u ovim slučajevima se bavi i čl. 84 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada, koji propisuje da je u postupku donošenja rešenja jedinica lokalne samouprave dužna da licu koje živi u naselju, odnosno delu naselja iz kojeg je potrebno izvršiti iseljenje i preseljenje, a po njegovom zahtevu, obezbedi besplatnu pravnu pomoć.

U slučaju da su pojedinci ili porodice pogođeni iseljenjem iscrpili raspoloživa domaća pravna sredstva, odnosno da ne postoji dalji pravni lek u konkretnom slučaju, ili dostupna pravna sredstva i pravni lekovi nisu delotvorni u pogledu njihove zaštite od prinudnih iseljenja, njima je na raspolaganju i međunarodna zaštita, odnosno obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava (ESLJP) ili Komitetu Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

U pogledu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, najčešći osnovi zbog kojih se pojedinci u ovom kontekstu mogu obratiti Sudu jeste čl. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji garantuje pravo na zaštitu od torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, upravo iz razloga što su lica kojima pretilo iseljenje u velikoj meri izložena riziku ne samo od beskućništva, već i od ozbiljnog narušavanja zdravlja. Ukoliko

se uzme u obzir i to da se u najvećem broju slučajeva radi o socijalno ugroženim ljudima, tim pre posledice iseljenja po njih mogu biti ekstremnije. Do povrede ovog člana može doći i u situacijama kada je zbog ekstremne ugroženosti, u koje spada i siromaštvo, pojedinac prinuđen da u potpunosti zavisi od državne podrške koja u slučajevima iseljenja često izostaje. Član 8 Konvencije garantuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, odnosno pravo na dom. Ovim članom su takođe propisani uslovi kada je javnim vlastima dozvoljeno da se mešaju u ovo pravo pojedinaca, poput slučajeva nacionalne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti države, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili zaštite prava drugih. Važno je napomenuti da je prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, „dom“ autonoman pojam koji zavisi od činjenica i okolnosti konkretnog slučaja, a pre svega postojanja čvrstih i trajnih veza sa konkretnim prostorom, pri čemu za zaštitu prava na dom nije od uticaja zakonitost osnova korišćenja tog prostora.¹⁸ To znači da i osobe koje su izgradile objekte bez građevinske dozvole, suprotno odredbama Zakona o planiranju i izgradnji i drugim relevantnim propisima, uživaju zaštitu od neosnovanog mešanja u njihovo uživanje prava na dom. Rečju, za svaki objekat u kom pojedinac stanuje mora se sprovesti postupak iseljenja, koji podrazumeva u najmanjem saslušanje stranke, vođenje upravnog postupka i pravo na pravnu zaštitu od odluke o iseljenju.

Primera radi, neformalno romsko naselje „Antena“, koje se nalazi na opštini Novi Beograd, krajem marta 2023. godine je bilo pod pretnjom prinudnog iseljenja. U ovom naselju živi oko četrdeset porodica, od kojih je većina interno raseljena sa Kosova. U martu 2023. godine stanovnici naselja su dobili rešenje Gradske komunalne inspekcije, sa naredbom da se u roku od 24 časa poruše njihovi domovi, koji su kvalifikovani kao „komunalni otpad“. Pored izuzetno kratkog roka, u tom trenutku porodicama nije ponuđen nikakav alternativan smeštaj, niti su nadležne vlasti preduzele ijedan drugi obavezan korak predviđen Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada.

---

¹⁸ Ovog stanovišta se držao i Ustavni sud u slučaju ustavne žalbe Dobrile Petrović, koja je usvojena u odluci UŽ-2486/2017 od 24. januara 2020. godine. U ovoj odluci je potvrđeno da je presudom radi utvrđivanja prava na zakup i iseljenja koju je doneo Apelacioni sud u Beogradu podnositeljki ustavne žalbe povređeno pravo na dom iz čl. 8 Konvencije, odnosno priznata je povreda međunarodne obaveze od strane domaćih organa.

Nakon rušenja dve napuštene drvene barake, udruženje A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava uputilo je apel za hitno rešavanje ovog pitanja nizu nadležnih institucija, među kojima su i Zaštitnik građana, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog i Sekretarijat za socijalnu zaštitu Grada Beograda.

Takođe, udruženje A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava podnelo je zahtev za izricanje privremene mere Evropskom sudu za ljudska prava, koji je usvojen sa nalogom da se iseljenje obustavi do 20. aprila 2023. godine. Osim ove reakcije, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je uputila preporuku mera Gradskoj opštini Novi Beograd da se uzdrži od prinudnog iseljenja.

Kao što je pomenuto, pravo na adekvatno stanovanje garantuje sigurnost stambenog statusa i u slučajevima kada su objekti nestandardni ili izgrađeni bez potrebnih dozvola. Da je ovo iseljenje sprovedeno, sve porodice koje su stanovale u naselju bi ostale bez jedinog krova nad glavom i ne bi bile u mogućnosti da zaštite svoja osnovna ljudska prava.

Rezultat ovih postupaka je bio taj da je Gradska opština Novi Beograd ukinula prethodno donetu odluku o uklanjanju stambenih objekata na osnovu Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, što predstavlja tek drugi primer direktne implementacije ovog Pakta u Srbiji i dobar je pokazatelj na koji način ovaj međunarodni instrument može da pomogne pojedincima u zaštiti njihovog prava na adekvatno stanovanje. Većina porodica i dalje stanuje u ovom naselju, bez naznaka da će im biti omogućeno stanovanje koje ispunjava uslove adekvatnosti.

Pokušaj iseljenja socijalno ugrožene porodice iz neuslovnog objekta na Vidikovcu

Porodica B. B. godinama stanuje na Vidikovcu u neuslovnom objektu bez struje i vode, sa prijavljenim prebivalištem na adresi nadlež-

nog centra za socijalni rad. Ova četvoročlana porodica, od kojih je jedno maloletno dete, živi od novčane socijalne pomoći, na koju tek što je ostvarila pravo, kada je došlo do pretnje prinudnim iseljenjem. Nadležni gradski i opštinski organi uprave su tretirali njihovu neuslovnu baraku, koja im predstavlja jedini dom, kao bespravno izgrađen objekat na javnoj površini koji je potrebno srušiti, zbog čega je i pokrenut postupak iseljenja. Kao i u prethodnim slučajevima, porodici B. B. nikada nije ponuđen alternativni smeštaj, iako je reči o njihovom iseljenju bilo i pre započetog postupka kojim se predviđa rušenje objekta u kojem žive.

Jedino „rešenje” koje su nadležne ustanove socijalne zaštite predložile bilo je razdvajanje porodice, odnosno smeštaj maloletnog deteta u Prihvatište za decu, a odraslih članova porodice u Prihvatište za odrasla i stara lica „ukoliko postoje kapaciteti”. Ovo znači da je u jednom trenutku porodica B. B. mogla da „bira” između situacije prinudnog beskućništva i razdvajanja porodice, koje bi stvorilo niz drugih štetnih posledica. Imajući u vidu činjenicu da bi sprovođenjem prinudnog iseljenja došlo do nenadoknadive štete po ovu porodicu, posebno u pogledu povrede čl. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kojim je garantovana zaštita od torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, i u ovom slučaju podnet je zahtev za izricanje privremene mere Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je prepoznao potencijalne rizike ovakvog iseljenja i izrekao privremenu meru Republici Srbiji, nalažući obustavu iseljenja. Nakon dostavljanja dodatnih odgovora obe strane u postupku, mera je ukinuta, jer je država objasnila da se od iseljenja već odustalo, s obzirom na to da objekat nije ispražnjen. Iako je stambeno pitanje porodice B. B. ostalo nerešeno do danas, još jedna privremena mera Evropskog suda za ljudska prava predstavlja potvrdu sistemskih povreda prava građana i građanki koji su izloženi postupcima prinudnih iseljenja u Republici Srbiji, posebno onih koji dolaze iz najugroženijeg dela populacije.

7.

Sažetak relevantnih slučajeva prinudnih iseljenja koji su vođeni pred Komitetom Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava

Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima omogućava građanima država koje su ratifikovale ovaj međunarodni ugovor da zaštitu svojih ekonomskih i socijalnih prava zatraže pred Komitetom Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava. Republika Srbija je Opcioni protokol ratifikovala u septembru 2023. godine, a ugovor je stupio na snagu u decembru mesecu iste godine. Ovo znači da građani Republike Srbije u slučaju povrede ekonomskih i socijalnih prava, ukoliko su prethodno iskoristili sva pravna sredstva i dostupne pravne lekove na nacionalnom nivou, mogu da se obrate pomenutom Komitetu Ujedinjenih nacija i pokrenu međunarodni postupak za zaštitu svojih ekonomskih i socijalnih prava, uključujući i pravo na adekvatno stanovanje i zaštitu od prinudnih iseljenja.¹⁹ Komitet je do sada razvio značajnu praksu koja se odnosi na pravo na adekvatno stanovanje, što je i razlog zbog kog nudimo njen pregled na ovom mestu.

---

19 Za više detalja o načinima podnošenja predstavke Komitetu Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava, pogledajte: A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, Vodič za primenu Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, septembar 2023. Dostupno na: <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2025/04/vodic-web.pdf>

Maribel Viviana Lopez Alban p. Španije (2019)

U ovom slučaju, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN (u daljem tekstu: Komitet) utvrdio je da je Španija prekršila čl. 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (u daljem tekstu: Pakt), koji se odnosi na pravo na adekvatno stanovanje, time što je sprovedeno prinudno iseljenje majke i njeno šestoro dece, bez obezbeđivanja alternativnog smeštaja. Maribel Vivijana Lopez i njena deca su iznajmljivali stan u Madridu od osobe za koju su verovali da je njegov vlasnik, dok je u stvarnosti stan zapravo pripadao banci, koja je i pokrenula postupak iseljenja, na osnovu toga što nije postojao pravni osnov za njihov boravak u pomenutom stanu. Kao rezultat iseljenja, porodica se preselila u privremeni i zajednički smeštaj, gde su maloletni sinovi razdvojeni od majke u odvojene prostorije. Ona nije imala dovoljno prihoda za privatni smeštaj, a nije imala ni pravo na socijalni stan usled pravila regionalnog programa socijalnog stanovanja koja su isključivala pojedince koji su se bespravno uselili u neku nepokretnost. Nakon iscrpljivanja domaćih pravnih lekova, ona se obratila Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava, pozivajući se na povredu prava na adekvatno stanovanje, zbog toga što im država članica nije ponudila adekvatan alternativni smeštaj, a oni su kao porodica sprečeni da se prijave za program socijalnog stanovanja. Komitet je najpre usvojio zahtev za privremenu meru i naložio obustavu iseljenja dok traje postupak, ali Španija nije ispunila ovaj zahtev, čime je prekršila svoje obaveze iz Opcionog protokola uz Pakt. Država je u svojoj argumentaciji iznela stav da se u ovom slučaju radi o nezakonitom boravku, te da stoga iseljenje ove porodice nije bilo prinudno u smislu međunarodne definicije prinudnih iseljenja. Međutim, u meritumu odluke, Komitet je primetio da, iako je postojao opravdan razlog za iseljenje ove porodice, sud nije izvršio procenu srazmernosti između legitimnog cilja iseljenja i negativnih posledica po pojedince pogođene iseljenjem, jer se u zavisnosti od te procene iseljenje može obustaviti, kako bi se izbeglo izlaganje lica daljoj oskudici ili povredi drugih prava sadržanih u Paktu. Komitet je istakao da je isključenje iz programa socijalnog stanovanja na osnovu bespravnog useljenja u nepokretnost, a bez uzimanja u obzir osnovnih potreba podnosilaca predstavke, nespojivo sa pravom na adekvatno stanovanje i gura ugrožene pojedince u dublje siromaštvo.

Takođe, utvrđena je i povreda čl. 5 Opcionog protokola, jer privremeni i zajednički smeštaj koji je država obezbedila porodici ne ispunjava uslove adekvatnosti propisane Paktom. Nakon utvrđivanja ovih povreda, Komitet je doneo preporuke koje se tiču stambenog zbrinjavanja porodice, novčane kompenzacije za nastalu štetu i naknade sudskih troškova. Osim standardnih opštih preporuka u ovakvim slučajevima, koje imaju za cilj da država ne postupi slično u budućnosti, Komitet je još naglasio i to da država članica mora da usvoji neophodne mere kako bi se osiguralo da sva lica imaju jednak pristup socijalnom stanovanju, uklanjanjem svakog nerazumnog uslova koji bi mogao isključiti osobe koje su u riziku od siromaštva.

Fátima El Ayoubi i Mohamed El Azouan Azouz p. Španije (2021)

U ovom slučaju, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava je takođe utvrdio da je Španija prekršila čl. 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i čl. 3 Opcionog protokola, time što je naložila prinudno iseljenje Fatime el Ajubi i Mohameda el Azouan Azoua iz njihovog doma, uprkos nepostojanju alternativnog smeštaja za ovu porodicu. Podnosioci predstavke, usled nemogućnosti zaposlenja zbog ekonomske krize u Španiji, kao i brige o svom maloletnom sinu koji je osoba sa invaliditetom, živeli su u socijalnom stanu, iz kog su iseljeni nakon što je Vlada prodala stan investicionom fondu. Zbog visokih cena zakupa i zdravstvenih problema njihovog sina, oni su bili primorani da se 2016. godine usele u stan koji je više od deset godina bio prazan. Iste godine kada su se uselili, banka, u čijem je vlasništvu predmetni stan, pokrenula je postupak iseljenja protiv njih na osnovu bespravnog boravka, koji je sud odobrio, a Apelacioni sud zatim potvrdio i zakazao iseljenje, nakon čega se ova porodica obratila Komitetu, koji je naložio privremenu obustavu iseljenja, imajući u vidu nepopravljivu štetu koja im je mogla biti naneta. U meritumu odluke, Komitet je ukazao na značaj obezbeđivanja alternativnog smeštaja licima u potrebi i istakao da država članica ima obavezu da reši strukturne probleme koji su osnovni uzrok stambenih kriza. Komitet je posebno istakao da lokalne vlasti nisu sprovele proce-

nu proporcionalnosti iseljenja i da specifična situacija podnosioca nije uzeta u obzir, čime je prekršen čl. 11 st. 1 Pakta. Usvajanje ove odluke je praćeno preporukama koje se tiču konkretne situacije podnosioca predstavke i njihove dece, kao i opštim preporukama državi koje su imale za cilj sprećavanje ponavljanja ove situacije i podsećanje na obaveze prema Paktu i Opcionom protokolu koje se odnose na pravo na adekvatno stanovanje. Značajno je takođe istaći da je Komitet izneo stav da će svaka država članica ubuduće učiniti povredu prava na adekvatno stanovanje ukoliko odredi da osoba koja koristi stambeni prostor bez pravnog osnova mora biti odmah iseljena, bez obzira na konkretne okolnosti slućaja. Zbog ishoda ovog slućaja, Španija je promenila svoje stambeno zakonodavstvo.

Hakima El Goumari i Ahmed Tidli p. Španije (2021)

Slično kao u prethodnom slućaju, u predmetu El Goumari i Tidli protiv Španije, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava je utvrdio da prinudno iseljenje porodice bez procene srazmernosti ili osvrta na njihov poseban status ugroženosti predstavlja povredu prava na adekvatno stanovanje. Podnosioci predstavke, Hakima el Goumari i Ahmed Tidli, iznajmljivali su stan od 2015. godine, u kom su živeli sa svoje ćetvoro dece, od kojih su dvoje imala invaliditet. Kako je sledeće godine gospodin Tidli ostao bez posla koji je predstavljao jedini izvor prihoda za celu porodicu, oni više nisu bili u stanju da plaćaju zakupninu, zbog ćega im je sud raskinuo porodićni zakup i naložio da napuste svoj dom, odredivši datum iseljenja, bez preduzimanja bilo kakvih prethodnih koraka. Podnosioci predstavke su iseljeni u toku 2018. godine, nakon ćega su živeli u razlićitim tipovima privremenih smeštaja koje su nudile madridske socijalne slućbe i koji su bili veoma neuslovni, nehigijenski i najćešće prenatrpani. Nakon što su proširili porodicu na osam ćlanova, oni su se uselili u stan pod usmenim zakupom, koji je za njih bio izuzetno mali. Nakon što su pokrenuli mećunarodni postupak kako bi zaštitili svoja prava, Komitet je podsetio na svoju osnovnu doktrinu da su prinudna iseljena prima facie u suprotnosti sa odredbama Pakta i da se mogu opravdati samo u izuzetnim situacijama, kao i da sve preduzete mere moraju biti proporcionalne u odnosu na legitimnu svrhu

iseljenja i posledica po iseljena lica. Komitet je takođe istakao neophodnost obezbeđenja adekvatnog alternativnog smeštaja, pogotovo u situacijama kada lica pogođena iseljenjem nisu u stanju da se sama izdržavaju. Isto tako, Komitet je obrazložio da mogu postojati okolnosti u kojima država može da dokaže da, uprkos ulaganju truda do maksimuma svojih raspoloživih sredstava, nije bilo moguće obezbediti alternativan smeštaj i da se u takvoj situaciji može obezbediti privremeni „hitni” smeštaj koji ne ispunjava sve uslove adekvatnosti. Međutim, i ovaj smeštaj mora poštovati dostojanstvo iseljenih lica, ispunjavati sve bezbednosne uslove i predstavljati korak ka adekvatnom smeštaju, a ne trajno rešenje. Komitet je zaključio da je država nepreispitivanjem srazmernosti, ali i ponudom neadekvatnog privremenog smeštaja, povredila pravo ove porodice iz čl. 11 st. 1 Pakta. U tom smislu, preporuke Komiteta su se odnosile na stambeno zbrinjavanje ove porodice u smeštaj koji se može kvalifikovati kao adekvatan, finansijsku kompenzaciju za načinjene povrede, kao i naknadu sudskih troškova, dok su opšte preporuke bile sličnog sadržaja kao i u prethodnom slučaju.

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije EU - Europe ASAP“ koji Inicijativa A 11 realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

